

Dissidències: LGTBI+ en les arts visuals contemporànies a Terrassa

Autora: Imma Vilches Garcia

Tutor: Txuma Sánchez Flores

Assignatura: TREBALL FINAL DE MÀSTER

Itinerari A: Itinerari d'anàlisi, estudis aplicats i consultoria

Màster Universitari de Gestió Cultural

UOC – Universitat Oberta de Catalunya

Curs acadèmic 2022-2023

Data: Gener 2023

Agraïments

Vull donar les gràcies a moltes persones sense les quals no hauria arribat al punt en què em trobo ara.

Especialment al meu tutor en Txuma Sánchez per guiar-me i fer-me sentir tan còmoda durant tot aquest treball final. A totes les professores i professors que m'han acompanyat en el meu aprenentatge durant dos anys i en particular a en Jordi Baltà, que va ser la persona que en va inspirar a iniciar aquest Màster de Gestió Cultural.

També vull donar les gràcies a totes les persones que han col·laborat en aquest treball de recerca, que ho han fet de manera totalment altruista, com els entrevistats i les persones que han participat en l'enquesta. I també a la Rita per ajudar-me a "perseguir" a totes elles.

A les companyes del Servei LGTBI de l'Ajuntament de Terrassa i a en Carles Sánchez del Museu de Terrassa.

A la meva família i, sobretot a Bea, la meva parella, i a Salem que des del començament de tot aquest recorregut han estat al meu costat animant-me, acompanyant-me i recolzant-me.

Resum

El Dret a la Cultura és l'instrument bàsic per a garantir la creació, la llibertat, la participació, el gaudi i la diversitat, per tant, per possibilitar el coneixement i la legitimació de les identitats múltiples, reconèixer la diferència i dignificar les persones.

Les arts són el mecanisme crucial mitjançant el qual es formen i representen les identitats i, en conseqüència, són un vehicle important mitjançant el qual es poden trencar els estereotips de gènere. Parlar de drets culturals amb una mirada LGTBI+ ja no significa només garantir l'accés a la cultura i al consum cultural, també implica crear les condicions òptimes per propiciar i visibilitzar una cultura que es practica des de les dissidències, aquella que genera nous relats que necessiten ser reconeguts.

Aquest estudi de recerca se centra en la ciutat de Terrassa, una ciutat que sempre ha posat l'enfocament de les seves polítiques públiques a garantir els drets culturals de la ciutadania. L'objectiu general d'aquest treball és explorar l'encreuament entre les estratègies municipals en matèria LGTBI+, Igualtat de Gèneres i Arts Visuals i analitzar si es garanteixen plenament els drets culturals a Terrassa.

En aquest context em proposo analitzar mitjançant una metodologia qualitativa el paper que desenvolupa el programa municipal d'arts visuals respecte a les dissidències LGTBI+: què ha aportat en el passat i què podria aportar en el futur, així com la seva manera de relacionar-se amb les persones LGTBI+ i la ciutadania en general. En la construcció d'identitats i valor simbòlic cercarem què aporta l'administració local i farem constar quins són els discursos de la societat civil, sector privat i tercer sector.

Finalment, suggerirem una sèrie de recomanacions per tal que el programa municipal d'arts visuals garanteixi els drets culturals de les persones LGTBI+.

Paraules clau

Drets culturals, LGTBI+, dissidències, visibilitat, apoderament, polítiques culturals, arts visuals, reducció de les desigualtats, espais segurs i resiliència.

Abstract

The Right to Culture is the basic instrument to guarantee creation, freedom, participation, enjoy and diversity, therefore, to enable the knowledge and legitimization of multiple identities, to embrace difference and to dignify people.

The arts are the crucial mechanism through which identities are formed and represented and, consequently, they are an important vehicle through which gender stereotypes can be broken. Talking about cultural rights with an LGTBI+ perspective no longer just means guaranteeing access to culture and cultural consumption, it also involves creating the optimal conditions to promote and make visible a culture that is practiced from the standpoint of dissent, one that generates new stories that they need to be recognized.

This research study focuses on the city of Terrassa, a city that has always focused its public policies on guaranteeing the cultural rights of citizens. The general objective of this work is to explore the intersection between municipal strategies in the field of LGTBI+, Gender Equality and Visual Arts and to analyze whether cultural rights are fully guaranteed in Terrassa.

In this context, I propose to analyze, using a qualitative methodology, the role played by the municipal visual arts program concerning LGTBI+ dissent: what it has contributed in the past and what it could contribute to the future, as well as its way of relating with LGTBI+ people and the public in general. In the construction of identities and symbolic value, we will look for what the local administration contributes, and we will record the discourses of civil society, the private sector and the third sector.

Finally, we will suggest a series of recommendations so that the municipal visual arts program guarantees the cultural rights of LGTBI+ people.

Key Words

Cultural rights, LGTBI+, dissents, visibility, empowerment, cultural policies, visual arts, reducing inequalities, safe spaces and resilience.

ÍNDIX

1. Introducció	6
1.1.Context general de la recerca	6
2. Terrassa: punt de partida	7
2.1 Justificació de la recerca i objecte d'estudi.....	7
2.2 Hipòtesi inicial	8
2.3 Objectius generals i específics.....	8
3. Metodologia	10
4. Marc teòric i estat de la qüestió.....	12
4.1 Presències insubmises i dissidències de gèneres	14
5. LGTBI+ en les arts visuals contemporànies a Terrassa.....	15
5.1 Posicionaments i connectivitats: polítiques públiques, col·lectius i associacions, el sector privat i les iniciatives individuals	15
5.1.1 Presència LGTBI+ en les programacions d'arts visuals contemporànies a Terrassa ..	19
5.1.2 La pràctica artística a Terrassa	20
6. Conclusions: Connectar art i LGTBI+, estratègies possibles.....	23
6.1 Eix Art, LGTBI+, educació i investigació	26
7. Bibliografia	28
8. Annex.....	30

1. Introducció

Les administracions públiques tenen el deure de garantir els Drets Culturals, en relació a aquesta responsabilitat dels governs, el meu treball de recerca pretén obtenir dades que, un cop analitzades, ens puguin indicar en quina mesura estan garantits aquests Drets Culturals quan creuem les estratègies impulsades en matèria LGTBI+ i l'ecosistema de les arts visuals a Terrassa.

En la construcció d'identitats i valor simbòlic, què aporta l'administració local i quins són els discursos de la societat civil, sector privat i tercer sector? Quins són els reptes del programa d'arts visuals municipal per garantir els Drets Culturals en relació a les persones LGTBI+?

1.1.Context general de la recerca

Aquest treball d'anàlisi parteix de l'afirmació que la defensa i consecució integral dels drets culturals són absolutament necessaris per al desenvolupament de les persones i per a garantir la consecució de societats pacífiques i inclusives.

La cultura pot i ha de propiciar el desenvolupament sostenible, promoure la creativitat, el pluralisme, la llibertat d'expressió i la innovació a la recerca d'un creixement inclusiu, equitatiu i sostenible, atorgant una especial atenció a les expressions culturals més amenaçades, així com vetllant per la plena cohesió social, en especial millorant les condicions de les persones i col·lectius més desfavorits o exclosos dels circuits culturals.

D'aquesta manera, és indispensable generar contextos que permetin veritablement garantir a les persones el dret a participar lliurement i plenament en la vida cultural i a gaudir de les arts (dret i deure legal enunciat a l'article 27 de la Declaració Universal de Drets Humans de les Nacions Unides a l'Assemblea de París de 1948).

Les polítiques culturals al voltant de qüestions de gènere presenten un cert recorregut i desenvolupament, no obstant això, són relativament recents els discursos que posen l'accent en la protecció de les persones LGTBI+, en especial en la protecció dels seus drets culturals.

A escala internacional veiem que ja el 2006 es redacten els Principis de Yogyakarta sobre l'Aplicació de la Legislació Internacional dels Drets Humans en Relació amb l'Orientació Sexual i la Identitat de Gènere, abordant directament, en el principi 26, la qüestió de la participació en la vida cultural i afirmant que "tota persona, amb independència de la seva orientació sexual o identitat de gènere, té dret a prendre part lliurement en la vida cultural de la comunitat i a expressar la diversitat d'orientacions sexual i identitats de gènere a través de la participació cultural" (Grup d'experts de Yogyakarta, 2006, pàg. 31).

A Catalunya el punt d'inflexió el trobem amb la publicació de la Llei 11/2014 del 10 d'octubre, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per a erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia.

En l'escala local, l'Ajuntament de Terrassa ha mostrat una llarga trajectòria en el desplegament d'estratègies i regulacions en matèria LGTBI+ i Igualtat de Gèneres. El desenvolupament dels seus plans són abordats amb una mirada interseccional, propiciant equips de treball transversals que interpel·len tant a persones expertes, serveis municipals, societat civil, sector privat i tercer sector.

L'ecosistema de les arts a la ciutat de Terrassa mostra posicionaments innovadors al voltant de les pràctiques artístiques contemporànies, els quals tenen molt a veure amb una nova i jove generació creativa que ha fet visibles altres maneres de viure i relacionar-se amb l'art, que busca alternatives de subsistència pròpies sovint basades en l'autogestió, la creació de xarxes de col·laboració, la capacitat multitasca, la hiperconnectivitat, l'emprenedoria i la dissidència.

El departament de Terrassa Arts Visuals, tot i que ha portat a terme algunes programacions relacionades amb LGTBI+, encara no ha generat un discurs estructurat al voltant d'aquestes pràctiques artístiques.

2. Terrassa: punt de partida

2.1 Justificació de la recerca i objecte d'estudi

Les polítiques públiques a Terrassa evidencien un clar interès a desenvolupar estratègies en matèria LGTBI+ i Igualtat de Gèneres. El Pla de Govern per al mandat 2019 -2023 impulsa mesures clares en aquest sentit, no obstant això, no es percep amb claredat com s'aplica aquesta perspectiva en la concreció d'accions específiques en l'àmbit de la cultura.

Els ens locals tenen el deure de vetllar per al compliment de la Llei 11/2014 per a garantir els drets de les lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals. La finalitat d'aquesta llei, tal com està indicat a l'article 2, és "establir les condicions per les quals els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals, i dels grups en què s'integren, siguin reals i efectius; facilitar-los la participació i la representació en tots els àmbits de la vida social; i contribuir a la superació dels estereotips que afecten negativament la percepció social d'aquestes persones." (DOGC, 2014, pàg.4).

La cultura com a equilibri en la relació entre humanitat, economia i entorn natural és el nou paradigma. Una cultura entesa com a pilar de la sostenibilitat, un bé comú i compartit que permet el lliure accés a la informació i al coneixement, que lluita contra l'exclusió social i que potencia el desenvolupament integral de les identitats, les persones i la comunitat.

En aquest sentit, Masó posa l'accent en "la importància de la cultura com a pràctica democratitzadora, un espai de batalla, de possibilitat per a noves formes d'igualtat." (Masó, 2019, pàg. 1). Des de la gestió cultural s'han d'impulsar canvis que permetin superar les desigualtats, no només dins la institució pública, sinó també, en el teixit cultural. L'educació, la transversalitat i la interseccionalitat són les claus per a l'elaboració de polítiques culturals transformadores.

Aquest treball de recerca es planteja com una mirada crítica al voltant l'encaix real i efectiu entre les polítiques municipals LGTBI+ i les arts visuals a la ciutat de Terrassa. Aquesta necessària revisió ens permetrà reflexionar respecte a si els drets culturals es troben efectivament en el centre de les seves polítiques, a la vegada que se suggeriran noves estratègies per a facilitar la participació i la visibilitat de la diversitat d'identitats sexuals, afectives i de gèneres.

2.2 Hipòtesi inicial

Aquest treball de recerca planteja dos hipòtesis:

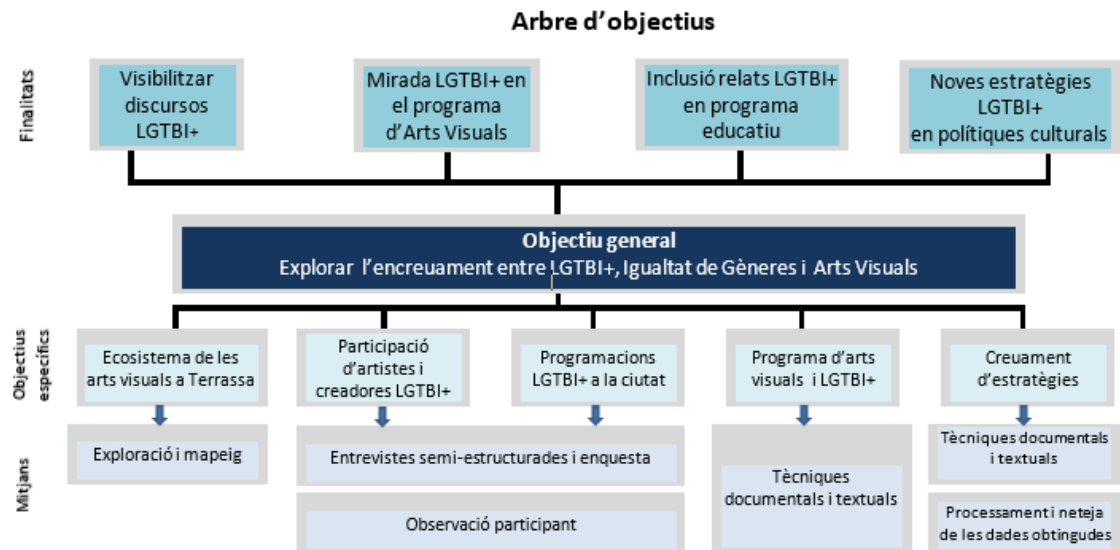
- A. El programa municipal d'arts visuals no garanteix plenament els drets culturals en clau LGTBI+ a Terrassa. És principalment el tercer sector, especialment el segment jove (dissidències), qui articula iniciatives i accions al respecte, desenvolupant valor simbòlic i identitat cultural. A partir de la revisió dels objectius del programa municipal d'arts visuals es podria avançar significativament en la consecució dels drets culturals, alineant-se amb polítiques que vetllen per garantir el desenvolupament integral de les persones i les societats.

- B. El programa municipal d'arts visuals no articula estratègies planificades per donar suport i visibilitzar els discursos i les persones LGTBI+ de la ciutat. Aquesta mancança actualment és coberta per, almenys, tres col·lectius culturals de la ciutat. La creació d'una nova taula de treball o comissió de seguiment per crear relacions entre polítiques culturals i LGTBI+ podria generar noves dinàmiques per propiciar la seva visibilitat.

2.3 Objectius generals i específics

L'objectiu general d'aquest treball de recerca és explorar l'encreuament entre les estratègies municipals en matèria LGTBI+, Igualtat de Gèneres i Arts Visuals i analitzar si es garanteixen els drets culturals a Terrassa.

Aquest estudi aspira a aconseguir donar una major visibilitat i entendre el rol d'artistes i creadores LGTBI+ a Terrassa, afavorint la incorporació d'una mirada més polièdrica i dissident en el programa d'Arts Visuals, propiciant la inclusió de nous relats en els programes educatius i, en definitiva, facilitant la creació d'estratègies en les polítiques culturals de la ciutat en matèria LGTBI+.

Font: Elaboració pròpia

Els objectius específics ens indiquen, en el context en el qual ens situem, els processos necessaris per a arribar a la consecució de l'objectiu general d'aquest treball d'estudi.

1. **Elaborar un mapa de l'ecosistema de les arts visuals a Terrassa:** és necessari conèixer a fons el conjunt d'agents i espais que operen en el sector de les arts visuals a Terrassa. Per tal de realitzar aquesta aproximació fonamental al sector caldrà estudiar i analitzar com es posicionen en l'ecosistema de les arts visuals, quines són les seves condicions professionals i laborals, en quines disciplines s'especialitzen, quins espais i recursos utilitzen i quins són els seus discursos.
2. **Conèixer i analitzar la participació d'artistes i creadores LGTBI+ a la ciutat:** ens proposem cercar quants artistes i creadores LGTBI+ són presents a la ciutat, quines són les seves condicions professionals i laborals, en quines disciplines s'especialitzen, quins espais i recursos fan servir i quins són els seus relats. També estudiarem quin és el seu vincle amb les programacions de la ciutat.
3. **Conèixer i analitzar les programacions LGTBI+ de col·lectius i associacions culturals de la ciutat:** per tal d'analitzar la connexió entre artistes i creadores LGTBI+ i la ciutat serà necessari conèixer quina és la seva presència i visibilitat en les programacions culturals organitzades des de l'àmbit municipal, les entitats culturals i els col·lectius de la ciutat.
4. **Analitzar el programa d'arts visuals municipal en relació als drets culturals LGTBI+:** Partint del document Programa de govern per al mandat 2019 –2023, el Pla per a la diversitat afectiva, sexual i de gènere de Terrassa 2022-2025 i els projectes anuals dels darrers tres anys del departament municipal d'Arts Visuals, es realitzarà una lectura crítica que posi de manifest si realment existeix una connexió entre Drets Culturals – Programa de Govern – Arts Visuals – LGTBI+.

5. **Creuar estratègies municipals entre LGTBI+ i el programa d'Arts Visuals:** A partir de totes les informacions recollides, el processament de dades i posterior anàlisi, serà possible validar o rebutjar la hipòtesi inicial i secundàries i estudiar amb més detall la possibilitat d'elaboració d'estratègies que permetin creuar Arts Visuals i LGTBI+.

3. Metodologia

Aquest treball de recerca aspira a conèixer les connexions entre LGTBI+ i l'ecosistema de les arts visuals a Terrassa, amb una mirada centrada en les persones i en la sensibilitat que les polítiques culturals de la ciutat mostren al respecte.

Així doncs, per la característiques de l'objecte d'estudi d'aquest treball, he optat per escollir una metodologia qualitativa, tot i que s'integraran elements de la metodologia quantitativa allà on s'ha considerat necessari.

La metodologia qualitativa es caracteritza per afegir importància i valor al context amb la finalitat d'entendre la realitat social i la seva naturalesa. Es tracta doncs d'un enfoc holístic, contextualitzat i flexible, una activitat continuada en la que es realitza una interpretació de les dades i informacions obtingudes de manera guiada per la teoria. En aquesta metodologia la investigadora és conscient tant de la seva pròpia sensibilitat respecte al tema de recerca, com de les tensions que la seva presència pot provocar entre les persones participants i les seves diferents visions i enfocaments de la realitat.

Com a resum i de manera molt simplificada, Taylor i Bogdan defineixen la metodologia qualitativa com una investigació inductiva, descriptiva, holística, de perspectiva fenomenològica i humanista (Taylor i Bogdan, 1987, pàg. 20-23).

Les tècniques que utilitzaré per la recollida de dades seran l'exploració i mapeig, entrevistes semi-estructurades, enquestes, observació participant, tècniques documentals i textuals i, finalment, el processament i neteja de les dades obtingudes.

a) Exploració i mapatge

Amb aquesta tècnica es realitzarà un mapatge que permeti identificar els espais i agents que formen l'ecosistema de les arts visuals a la ciutat.

Identificarem un llistat d'equipaments i espais (públics, privats o sorgits de la iniciativa del tercer sector), sales i galeries d'art o altres equipaments culturals que d'una manera o una altra integren espais per a la creació i difusió artística.

També formaran part essencial d'aquest ecosistema els centres educatius especialitzats en ensenyaments artístics.

I per últim, i en el centre, les persones: artistes individuals, col·lectius, associacions, plataformes o xarxes que conviuen i es relacionen, de manera estable o puntual.

b) Entrevistes semi-estructurades

Tècnica que es desenvolupa de manera formal entre la o les persones participants i la investigadora. Les entrevistes semi-estructurades presenten un grau major de flexibilitat que les estructurades, ja que parteixen de preguntes planejades prèviament que poden ajustar-se a les persones entrevistades.

Aquestes entrevistes estaran dividides en dos blocs: entrevistes a dos artistes i creadors locals relacionats amb discursos LGTBI+ i entrevista a un comissari i programador de la ciutat que integra una mirada interseccional.

Mitjançant l'anàlisi de les entrevistes realitzades en cada un dels blocs es pretén contrastar les mirades, enfocis i perspectives de les persones participants.

c) Enquestes

A través de les enquestes podrem fer un sondeig més ampli del nivell de coneixement de la presència LGTBI+ en les activitats vinculades a les arts visuals a la ciutat. Per realitzar aquest mostreig es farà arribar la mateixa enquesta als col·lectius LGTBI+ que participen a la Taula del Pacte per la Diversitat Afectiva Sexual i d'Identitat de Gènere (DASIG) i a les persones que conformen la Taula Sectorial de les Arts Visuals de Terrassa.

d) Observació participant

La tècnica de l'observació participant consisteix en l'observació directa de la persona investigadora en el context, de manera oberta i no dirigida. Aquesta es materialitzarà en l'assistència a accions i activitats programades a la ciutat, organitzades pel propi Ajuntament o per les entitats i col·lectius directament i que posin en relació arts visuals i LGTBI+.

e) Tècniques documentals i textuais

La consulta i revisió bibliogràfica i documental serà un element fonamental per conèixer el context de l'objecte d'estudi, Consistirà en la identificació, recollida i anàlisi de documents relacionats amb el context estudiat. No només es consultaran documents de tipus estadístic (observatoris) o articles d'investigació, sinó també polítiques, plans, legislacions i estratègies locals, nacionals i internacionals.

f) Processament i neteja de les dades obtingudes

Finalment el processament de les dades i informacions que s'hagin obtingut ens permetrà obtenir una foto aproximada de la connexió entre LGTBI+ i les arts visuals, a partir de la qual es preveu facilitar la creació de noves estratègies en les polítiques culturals de la ciutat.

4. Marc teòric i estat de la qüestió

El Dret a la Cultura és l'instrument bàsic per a garantir la creació, la llibertat, la participació, el gaudi i la diversitat i, per tant, per donar resposta als desafiaments comuns i per progressar com a societat.

La *Declaració Universal de Drets Humans* (UNESCO,1948) consolida com a principi bàsic i indivisible la plena i igual dignitat de totes les persones. En aquest marc, s'estableix la responsabilitat de les institucions de respectar aquesta dignitat i de prendre les mesures necessàries perquè aquesta es pugui desenvolupar en tota la seva plenitud.

Pel que fa a la cultura, aquesta declaració marca un important punt d'inflexió en assenyalar en el seu Article 27 el dret de totes les persones a participar lliurement en la vida cultural i a gaudir de les arts.¹

El Grup de Friburg fa un pas endavant més i planteja una nova declaració, un document treballat amb la UNESCO i el Consell d'Europa, la *Declaració de Friburg sobre els drets culturals* (Grup de Friburg, 2007). Aquesta declaració subratlla la importància d'accés i participació en la vida cultural i implica directament a totes les persones i agents socials, siguin del sector públic o privat, en la responsabilitat d'assegurar el respecte i l'exercici d'aquests drets.

Tres anys abans, l'any 2004, autoritats locals i regionals de tot el món decideixen unir-se davant la comunitat internacional i neix CGLU² (Ciutat i Governos Locals Units).

La Comissió de Cultura de CGLU aprova aquest mateix any el document *Agenda 21 de la Cultura (CGLU, 2004)*, que té la voluntat d'orientar les polítiques públiques de cultura i contribuir al desenvolupament cultural de les comunitats. En el principi número 3 d'aquesta agenda, CGLU assenyalava que "els governs locals reconeixen que els drets culturals formen part indissociable dels drets humans [...] En aquest sentit es ratifica que la llibertat cultural dels individus i les comunitats resulta condició essencial de la democràcia." (CGLU, 2004, pàg. 4).

Des d'aleshores la Comissió de Cultura ha fet públics tot un seguit de principis i compromisos, en són alguns exemples *La Cultura és el quart pilar del desenvolupament sostenible* (CGLU, 2010) aprovat en el marc de la Cimera Mundial de Líders Locals i Regionals celebrat a la Ciutat de Mèxic, la *Declaració de la Ciutat de Mèxic sobre 'Cultura i Pau'* (CGLU, 2018) o el *Manifest sobre el Futur de la Cultura* que es va adoptar durant el Congrés Mundial de CGLU a Durban (CGLU, 2019).

El setembre de 2015, l'Assemblea General de les Nacions Unides aprova l'*Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible (Nacions Unides, 2015)* que inclou 17 Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) i cent seixanta-nou objectius específics.

Tot i que no apareix cap ODS vinculat directament a la cultura, sí que trobem referències explícites a aspectes culturals en alguns d'ells i implícites en tots ells.

¹ Art. 27: 1. *Tota persona té dret a prendre part lliurement en la vida cultural de la comunitat, a gaudir de les arts i a participar en el progrés científic i en els beneficis que en resultin.* (Nacions Unides, 1948).

² CGLU és una agrupació que uneix en una xarxa global ciutats i governs locals i regionals de tot el món per a actuar com el seu portaveu davant la comunitat internacional.

El document *La Cultura en els Objectius del Desenvolupament Sostenible (ODS): una Guia per a l'Acció Local* (CGLU, 2018), esdevé molt clarificador, explicant per què la cultura és important que assolir cada un dels ODS i de quina manera les ciutats poden contribuir a la seva consecució des de la cultura.

Des de la perspectiva d'encreuament dels ODS amb Cultura i LGTBI+ trobem connexions que podrien ser útils per entendre com la cultura, des del reconeixement, el respecte i la llibertat i la celebració de la diversitat afectiva, sexual i de gèneres, pot contribuir al desenvolupament sostenible.

	Els serveis culturals són serveis bàsics i contribueixen al desenvolupament inclusiu i econòmic de les societats.
	Totes les persones tenen dret a gaudir del més alt nivell possible de salut física i mental, sense discriminació per motius d'orientació sexual o identitat de gènere.
	Tota persona té dret al coneixement i l'educació en condicions d'igualtat i durant tota la seva vida.
	És necessari posar fi a la discriminació cap a totes les dones, incloses les bisexuals, homosexuals i trans, així com cap a les persones que no encaixen en els rols tradicionals de gènere.
	Cal garantir que les persones LGTBI+ puguin accedir en condicions d'igualtat a llocs de treball dignes.
	Garantir els drets culturals contribueix a l'apoderament de les persones i a construir societats inclusives que celebren la diversitat cultural.
	Els espais públics han de possibilitar la cultura, les polítiques públiques han de vetllar perquè totes les persones hi puguin accedir sense cap mena de discriminació i de forma segura.
	En el disseny de les polítiques culturals s'ha de garantir que els sistemes de presa de decisions siguin inclusius, participatius i representatius dels diferents grups i col·lectius que formen part de la societat.

Font: Elaboració pròpia

4.1 Presències insubmises i dissidències de gèneres

Per enfocar aquest treball m'interessa partir del concepte de violència simbòlica, creat pel filòsof francès Pierre Bourdieu, que fa referència a la creació d'estratègies construïdes socialment en el context d'esquemes de poder autoritaris que defineixen quins han de ser els rols socials, estatus i gènere vàlids. Bourdieu afirma que "la violència simbòlica es esa violència que arranca sumisiones que ni siquiera se perciben como tales apoyándose en unas «expectativas colectivas», en unas creencias socialmente inculcadas" (Bourdieu, 1997, pàg. 173) La violència cultural, doncs, també fa referència a la perpetuació d'aquestes estratègies construïdes.

El cos com a lloc de batalla és un concepte que apareix als anys setanta i que esdevé fonamental en la pràctica artística com a espai d'alliberament i de creació, una arma de lluita contra els models socials autoritaris que contribueixen a la cosificació femenina i la repressió de l'heteropatriarcat.

"El cos de la dona i el cos de les persones LGTBI* és un lloc sotmès a la violència física, l'assetjament i la hipersexualització. La urgència d'evidenciar aquestes violències es manifesta en el treball de moltes artistes des dels anys setanta". (Senra Berja, 2021, pàg. 14).

El cos com a lloc d'encreuament de tensions polítiques, socials i econòmiques també apareix com a element central en l'obra de Foucault. Al seu estudi *Història de la sexualitat* (1976-1984) aquest filòsof francès posa de manifest com l'estat ha fabricat els cossos i les sexualitats des d'una situació de poder i control jeràrquic.

Paul B. Preciado, filòsof, comissari d'art i escriptor, considerat un dels pensadors contemporanis més influents pel seu treball sobre les polítiques del cos, gènere i sexualitat, posa en qüestió els conceptes de gènere i sexe, que considera una construcció social i política, un relat heretat del capitalisme i heterocentrat. Preciado ha estat una figura clau en la investigació i docència al voltant del cos entès com a arxiu cultural i polític, un cos que té un estatus biopolític i performatiu. Els seminaris i cursos en què ha participat se situen en l'encreuament entre la pràctica i la crítica artística, l'acció política i la crítica cultural.³

Les arts són un mecanisme crucial mitjançant el qual es formen i representen les identitats i, per tant, són un vehicle important mitjançant el qual es poden trencar els estereotips de gènere. Hem trobat força exemples de pràctiques artístiques visibilitzadores, totes elles sorgides des de les dissidències d'artistes que principalment s'han situat fora dels circuits convencionals: el col·lectiu Rosa Que Te Quiero Rosa (RQTR), les artistes Cabello/Carceller, LSD, la Radical Gai, Cecilia Barriga, El Palomar, Lucía Egaña o Maribolheras precàrias.

La construcció d'arxius, com ara l'Archivo Lesbofeminista de Yolanda Franco Peña o l' Archivo T i Archivo Queer de Diego Marchante "Genderhacker", es plantegen com a mecanismes de

³ Paul B. Preciado ha estat director de Programes Públics del MACBA i del PEI (Programes d'Estudis Independents). També ha impartit història política del cos i teoria queer en el Programa de Pràctiques Crítiques del Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofia.

MUSAC (2017). Paul B. Preciado. *Salir de las vitrinas: del museo al parlamento de los cuerpos*. XI Curso de Cultura Contemporánea. [en línia] Disponible a <https://vimeo.com/239484758>

creació de genealogies que permetin visibilitzar i donar valor polític, cultural i simbòlic a les dissidències de sexe i gènere.⁴

En definitiva, aquest marc teòric ens portarà a moure'ns en un terreny especulatiu, en construcció, en el que la visibilització de les genealogies dissidents pot esdevenir la destrucció de la noció política de sexe i de gènere. L'exercici de l'activisme mitjançant les pràctiques artístiques contemporànies és el mecanisme per posar en crisi i qüestionar els esquemes hegemònics (sovint heteropatriarcal i supremacista blanc) i, per tant, per a la creació de nous relats i noves consciències socials.

5. LGTBI+ en les arts visuals contemporànies a Terrassa

Amb l'objectiu d'obtenir dades que, un cop analitzades, ens permetin conèixer quines són les connexions entre LGTBI+ i l'ecosistema de les arts visuals a Terrassa, s'ha utilitzat una metodologia principalment qualitativa, tot i que s'han incorporat alguns elements de caràcter quantitatiu. Les tècniques emprades han estat l'exploració i mapatge, elaboració d'una enquesta, realització de tres entrevistes semiestructurades, l'observació participant i tècniques documentals.

5.1 Posicionaments i connectivitats: polítiques públiques, col·lectius i associacions, el sector privat i les iniciatives individuals

A Terrassa conviuen el sector cultural professional, el semiprofessional i un tercer sector altament qualificat i especialitzat, que té una gran penetració en tota la societat local. Terrassa presenta un sistema cultural sòlid i ben estructurat, amb unes dinàmiques associatives i pràctiques culturals molt actives i consolidades.

⁴ Senra, A. [Andrés]. (2015). *20 retratos de activistas queer de la Radical Gai, LSD y RQTR en el Madrid de los años noventa*. [en línia] Disponible a <https://vimeo.com/420629656>
CA2M (2017) Cabello/Carceller. Borrador para una exposición sin título (cap.ii). [en línia] Disponible a <https://www.youtube.com/watch?v=IF4yLAc2rs4&t=19s>
Egaña, L. [Lucía]. (2011). *Mi sexualidad es una creación artística* [en línia] Disponible a <https://luciaegana.net/videos/mi-sexualidad-es-una-creacion-artistica/>
El Palomar (2020). *One bed for Schreber / how was Schreber is a Woman done* [en línia] Disponible a <https://www.youtube.com/watch?v=ZprE1MjJwys&t=2s>
Museo Reina Sofía. (2022). *Archivos del común IV / Archiva por/venir, performance de Diego Marchante (Genderhacker)*. [en línia] Disponible a <https://www.youtube.com/watch?v=olR2OuwNbgk>
Genderhacker. (2022). Genderhacker. <https://genderhacker.net/>

Al document d'elaboració pròpia realitzat al 2021, *Mapatge de l'ecosistema de les arts visuals a la ciutat de Terrassa*, vam detectar⁵:

- Més de seixanta persones dedicades professionalment a la creació artística, algunes d'elles amb projecció internacional com ara Antoni Padrós, Josep Vila "Aparentment", Imanol Buisan, Paulo Cacaís, Mireia Comas, Maria Diamantes, Teresa Jordà Vitó, Miquel Llonch, Conrad Roset, Run, Anna Taratiel o Gabriel Verderi.
- Cinc equipaments museístics: el conjunt monumental de la Seu d'Ègara, Castell Cartoixa de Vallparadís, Casa Alegre de Sagrera, MNACTEC (Museu Nacional de la Ciència i la Tècnica de Catalunya) i el Centre de documentació i Museu Tèxtil.
- Un equipament expositiu municipal: la Sala Muncunill.
- Dos centres d'ensenyament artístic reglat: Escola Municipal d'Art i Disseny i Institut Investigador Blanxart.
- Tres espais expositius privats: la Factoria Cultural de Terrassa, la més gran amb diferència respecte a les altres dues, Espai G d'Art i Sala Paüls Espai d'Art.
- Quatre col·lectius d'artistes amb espai propi: CCA El Corralito⁶, Magneti Studio, Bakoom Studio i Segon Segona.
- Quatre col·lectius d'artistes sense espai propi: Associació Xafa'T, Associació Majara, Urban Sketchers Terrassa i Associació de Cultura Contemporània Terrassa.
- Sis sales d'exposicions integrades en equipaments associatius culturals que reuneixen de manera molt justa i limitada les condicions per a fer exposicions.

A la ciutat només hi ha dos centres per a la creació artística, tots dos són espais autogestionats per associacions independents que reben poc o cap suport econòmic de l'administració pública local. Tant la CCA El Corralito com Magneti Studio ocupen respectivament dues antigues naus industrials que han condicionat les mateixes entitats per desenvolupar projectes creatius. Menys d'un 10% dels artistes i creadores i creadors de la ciutat poden viure de la seva pràctica artística, motiu pel qual la combinen amb altres professions.

Les polítiques adreçades a la difusió i conservació del patrimoni històric i de la cultura popular han mantingut durant molts anys un fort protagonisme.

Terrassa tradicionalment ha apostat per la creació d'equipaments cívics (centres cívics i casals de barri). L'antic Servei de Participació Ciutadana de l'Ajuntament de Terrassa va elaborar l'any 1993 un Pla d'Equipaments Cívics que buscava donar resposta a les demandes de diferents entitats i associacions de la ciutat que reclamaven espais oberts a la iniciativa ciutadana.

Actualment es poden comptabilitzar sis centres cívics, divuit casals de barri i set locals socials. Cap d'ells està orientat específicament a donar suport a la pràctica artística. Tampoc cap artista o creadora de la ciutat ha mostrat interès en l'ús d'aquests espais.

La ciutat en els darrers anys està experimentant un canvi d'orientació en el que fa referència a les pràctiques artístiques contemporànies. Cada cop va prenent més protagonisme un nou relleu generacional jove, que crea alternatives de subsistència pròpies davant un territori hostil:

⁵ Es pot consultar el document a [Ecosistema de les arts visuals a Terrassa](#).

⁶ Comunitat de Creació Artística El Corralito.

l'autogestió, la creació de xarxes de col·laboració, la capacitat multitasca, la hiperconnectivitat, l'emprenedoria i una certa mirada internacional, són els principals trets que caracteritzen a aquesta nova generació de creadores i creadors.

Per tal d'obtenir una aproximació indicativa a la relació de la comunitat artística amb aquest ecosistema es va elaborar, mitjançant Google Forms, una enquesta en línia de caràcter anònim que es va enviar per correu electrònic a artistes visuals i creadores de la ciutat (unes 60 persones) i a persones i representants d'entitats que tinguessin relació amb les arts visuals, vinculades a la Taula del Pacte DASIG de Terrassa (unes 30 persones)⁷. L'enquesta va estar activa durant quinze dies (del 13 al 28 de desembre de 2022) i van participar un total de 38 persones.

El qüestionari, que portava per títol LGTBI+ i Arts Visuals a Terrassa⁸, es va estructurar en quatre blocs:

- Bloc 1: Dades estadístiques
- Bloc 2: Participació cultural
- Bloc 3: Necessitats culturals
- Bloc 4: Valoració de les arts

a) Bloc 1: Dades estadístiques

El 60,5% de les persones que han participat en aquest qüestionari s'identifiquen com a dones, un 31,6% com a homes i un 7,9% s'han identificat com a persones no binàries.

Un 60,5% es defineixen com a heterossexuals davant un 39,5% de persones LGTBI+.

S'ha donat una representació bastant equilibrada de les edats de les participants, amb un 26,3% de persones entre 25 i 34 anys, un 18,4% de 16 a 24 anys, 15,8% de 35 a 44 anys i de 55 a 64 anys, un 13,2% de 45 a 54 anys i un 10,5% de més de 65 anys. La suma de percentatges ens dona una participació més alta, un 60,5%, de persones entre 16 a 44 anys.

Respecte al lloc de naixement, hi ha una clara majoria de persones nascudes a Catalunya, un 86,8%.

Pel que fa al nivell d'estudis, s'ha donat una més alta representativitat de persones amb titulació universitària, un 68,4%, seguides d'un 18,4% de persones amb estudis secundaris.

Finalment, pel que fa a l'ocupació, trobem un 36,8% de persones que treballen per compte d'altri i un 28,9% que ho fan per compte propi. Un 23,8% es troben sense ocupació o fent tasques no remunerades.

b) Bloc 2: Participació cultural

Les tres activitats culturals que més agraden fer en el temps lliure són principalment anar al cinema, un 63,2%, visitar exposicions, un 50% i passejar per la ciutat i la natura, un 44,7%. Un 13,2% han triat internet i xarxes socials i un 5,2% activitats de pintura i dibuix.

Un 55,3% ha participat en alguna entitat o grup artístic, mentre que un 44,7% ho ha fet en una de caràcter social o ONG. Un 10,5% ha manifestat no haver participat en cap entitat.

⁷ La Taula del Pacte per la Diversitat Afectiva Sexual i d'Identitat de Gènere (DASIG) és un espai de participació i de treball conjunt sobre polítiques LGTBI+ a la ciutat de Terrassa formada per entitats, sindicats, partits polítics i altres institucions de diferents àmbits de la ciutat.

⁸ Es poden consultar tots els resultats obtinguts en l'apartat final *Annex* d'aquest mateix treball d'estudi.

La pràctica artística, entesa com a activitat continuada, amb més puntuació ha estat la fotografia, un 31,6%, seguida de la pintura, un 26,3%, el dibuix i el disseny, un 23,7% cada un i l'audiovisual, un 18,4%.

Un 58,8%⁹ de les persones participants consideren que la seva pràctica artística no visibilitza les persones LGTBI+, un 32,4% han contestat que potser sí. Només un 8,8% han afirmat que mitjançant el seu treball es dona de manera intencionada visibilitat a les persones LGTBI+.

Tot i que un 57,9% tenen formació en algun àmbit artístic, només un 42,1% s'hi dediquen professionalment. Al 73,7% de les persones no professionals els hi agradaria ser-ho. Un 63,2% han fet alguna vegada una exposició.

Més de la meitat de participants, un 68,4%, duen a terme la seva pràctica artística al seu propi habitatge, mentre que un 23,7% ho fan en espais públics a l'aire lliure. Un 18,4% disposen de local propi i un 15,8% comparteixen espai.

c) Bloc 3: Necessitats culturals

Pel que fa a les activitats a les quals agradaria dedicar més temps, en primer lloc, trobem l'artesanía, un 47,4%, seguida de la fotografia, un 42,1%, la pintura, un 34,2 i el dibuix, un 31,6%. Clarament, disposar de diners o ajuts econòmics seria el que determinaria una major dedicació a la pràctica artística, amb un 80% de les respostes.

Els espais considerats més segurs des del punt de vista LGTBI+ són, en primer lloc, locals de col·lectius o entitats, un 82,9%, les sales d'exposicions, un 74,3% i l'habitatge particular, un 71,4%. Només un 31,4% de persones enquestades creuen que els espais públics exteriors són segurs.

El 92,1% de les participants coneixen algun lloc per anar a veure una exposició, sent els espais més identificats la Sala Muncunill, un 26%, La Factoria Cultural Terrassa, un 18%, Amics de les Arts i JJMM, un 16% i CCA El Corralito, un 11%. El CD Museu Tèxtil i el MNACTEC pràcticament no es reconeixen com a espais expositius. Per entendre millor els resultats obtinguts és important situar aquests espais: la Sala Muncunill és l'únic espai de titularitat pública dedicat a les pràctiques artístiques contemporànies; La FacT (Factoria Cultural Terrassa) és una fundació cultural privada; Amics de les Arts i Joventuts Musicals Terrassa, és una entitat cultural de la ciutat. Tant la FacT com Amics de les Arts i JJMM integren en la seva programació arts visuals, escèniques i música. CCA Corralito és un col·lectiu autogestionat local que, tot i que majoritàriament s'enfoca en les arts visuals contemporànies, també pots acollir ocasionalment propostes escèniques o musicals, també actua com a espai de creació i residència.

Un 52,6% de les persones no tenen constància de l'existència d'espais per a la creació a Terrassa. L'únic centre de creació reconegut és la CCA El Corralito, amb un 38% de les respostes. Un 34% de persones han identificat com a espais per a la creació equipaments que realment no ho són.

d) Bloc 4: Valoració de les arts

El 94,7% de les participants han contestat que les arts són importants per les persones i un 92,1% considera que ho són per millorar la convivència de les societats. Un 94,7% afirmen que les arts són rellevants per visibilitzar les persones LGTBI+. El 100% manifesta que mitjançant l'art es poden expressar punts de vista dissidents. El 94,7% ha pogut entendre un punt de vista diferent mitjançant l'art.

⁹ No totes les persones participants es dediquen de manera continuada a la pràctica artística.

Una de les dades obtingudes de més rellevància és que només en un 2% de les respostes es considera que les persones LGTBI+ són visibles en les programacions artístiques de la ciutat, davant un 15% que han contestat que estan invisibilitzades. Un 38% creuen que falten referents LGTBI+ a les arts visuals i un 17% no donen una resposta clara al voltant de la relació arts visuals i LGTBI+.

Finalment, pel que fa a les qüestions prioritàries que hauria d'afrontar Terrassa en matèria art i LGTBI+ es van rebre vint-i-dues respostes.

Pràcticament totes coincideixen en conceptes clau com normalitzar i visibilitzar.

Una de les persones participants ho escriu de manera clara i entenedora “la naturalitat de la mera existència. Som perquè existim, tenim dret a veure’ns i a que ens vegin”.

Altres respostes fan referència a la necessitat d’espais per a la creació, ajuts econòmics i facilitar l’accés als espais expositius de la ciutat. També s’han fet mencions a qüestions educatives i divulgatives.

Hem obtingut respostes que presenten mirades oposades: algunes persones han considerat que seria beneficiós que el departament municipal d’arts visuals i el Servei d’LGTBI+ treballessin de manera coordinada per generar activitats conjuntes proposant “apropar els departaments d’arts visuals i el de LGTB”, mentre que d’altres han defensat “no institucionalitzar els espais LGTBI+”.

5.1.1 Presència LGTBI+ en les programacions d’arts visuals contemporànies a Terrassa

Les arts visuals són presents a la ciutat a partir de les activitats i exposicions promogudes per galeries d’art, entitats i col·lectius del tercer sector, institucions, centres culturals i espais alternatius, així com dels nombrosos exemples d’art a l’espai públic. Alguns exemples són la programació de la Factoria Cultural Terrassa o projectes que han sorgit des de la iniciativa associativa com ara el cicle d’exposicions La Qlectiva de la CCA El Corralito, els projectes de d’art urbà El Tercer Paisatge i Terrassa Walls, comissariats per Anna Taratiel, el festival de disseny Talent Latent, creat per Bakoom Studio o el Festival de Fotografia Contemporània Emotiva, organitzat per Xafa’T.¹⁰

Des del sector públic, el departament municipal d’Arts Visuals es configura a partir de la voluntat de garantir l’accés a la ciutadania a les pràctiques artístiques contemporànies; oferint un marc de creació i difusió a la comunitat artística, i generant coneixement a través de l’art contemporani. El seu programa s’estructura en tres cicles expositius, tres col·leccions editorials, el suport a artistes i col·lectius locals i les accions al territori.

Els cicles expositius del departament són:

- Cicle Sala Muncunill: per tal de donar a conèixer l’obra d’artistes contemporanis de caràcter professional o de trajectòria consolidada.

¹⁰ La FacT. (2022). Disponible a: <https://www.lafactcultural.cat/es/exposicions-home/>
Qlectiva CCA El Corralito. (2022). Disponible a: <https://elcorralitocca.com/es/qlectiva/>
Terrassa Walls. (2021). Disponible a: <https://terrassawalls.com/>
Festival Talent Latent. (2022). Disponible a: <https://latentfest.com/>
Festival Emotiva. (2022). Disponible a: <https://www.xafat.cat/emotiva/>

- Cicle Art Terrassa: per tal de donar suport a la creació i difusió de l'obra d'artistes i col·lectius locals, principalment en vies de professionalització.
- Cicle Terrassa Comissariat: per tal de difondre la tasca curatorial i donar suport a la creació més emergent i experimental.

El programa d'exposicions de la Sala Muncunill no mostra una especial atenció en visibilitzar discursos LGTBI+, tampoc realitza altres accions específiques vinculades a la diversitat sexual, afectiva i de gènere. No obstant això, sí que hem trobat alguna proposta vinculada a LGTBI+, com per exemple l'exposició "*Ocaña: Espai de llibertat*" que es va fer l'any 2017. Per tant, tot indica que els criteris tècnics a l'hora de dissenyar el programa anual del departament estan centrats en impulsar, promoure i difondre les pràctiques artístiques contemporànies entre la ciutadania, amb receptivitat a la diversitat de discursos i relats, però sense una intencionada incidència en ells.

Són els col·lectius i entitats de la ciutat les que exerceixen un rol més significat respecte a les relacions entre LGTBI+ i les arts visuals.

Tant CCA El Corralito com Magneti Studio, dues associacions locals sense ànim de lucre, autogestionades i integrades per persones d'edats entre els 20 i els 40 anys, han acollit diversitat de projectes artístics amb relats LGTBI+. En el cas de Magneti Studio, fins el 2021 ha estat funcionant el col·lectiu "Histèria Magnètica" que s'enfocava en visibilitzar la diversitat sexual i afectiva mitjançant la creació d'elements com el fanzine o l'estampació tèxtil.¹¹

Ha estat l'associació Xafa'T (Xarxa fotogràfica de Terrassa) la que a partir de la programació del Festival Internacional de Fotografia Contemporània *Emotiva* s'ha posicionat de manera molt ferma i clara al costat de les persones LGTBI+, programant projectes amb un clar discurs al voltant de la visibilitat i la reivindicació de drets. En són exemples exposicions com *Gabriel*, de Mar Sáez el 2021 o *La casa de la portera* de Raúl Hidalgo i *Skin Fields*, d'Àlex Domènech, totes dues al 2022.¹²

5.1.2 La pràctica artística a Terrassa

A la ciutat costa trobar referents vinculats a mirades dissidents, únicament han obtingut certa notorietat *La Primavera Eròtica*¹³ (amb dues úniques edicions el 1991 i 1994), les accions performatives de l'artista Francesc Eudald Molina "*Kiku Mistu*"¹⁴ o *La Descomunal*¹⁵, un espai jove de trobada artística multidisciplinar que va existir, per iniciativa del Baumann Lab del Servei de Joventut de Terrassa, des de 2014 a 2018.

¹¹ Magneti Studio (2022). Disponible a <https://www.instagram.com/magnetistudio13/?hl=es>

¹² Xafat. (2022). *Gabriel*. Disponible a <https://www.xafat.cat/emotiva-2021/mar-saez/>

Xafat. (2022). *La casa de la portera*. Disponible a <https://www.xafat.cat/la-casa-de-la-portera/>

Xafat. (2022). *Skin Fields*. Disponible a <https://www.xafat.cat/skin/>

¹³ Palos, S. [Santi]. (2016). *Merlet publica un estudio sobre la "Maria Eva" de la Primavera Eròtica*. *Diari de Terrassa*.

¹⁴ Kiku Mistu. (2022). *Kiku Mistu*

¹⁵ Ajuntament de Terrassa. (2018). *Nota de premsa La Descomunal*.

Afortunadament, és una excepció el TNT, Festival d'Arts Vives i Nous Formats¹⁶, que des de la seva creació el 2003 ve mostrant un clar creixement i un posicionament fort i sòlid en la ciutat, apostant de manera clara i contundent per visibilitzar, difondre i possibilitar la llibertat creativa i les dissidències. En l'actualitat, tot i que s'han dut a terme alguns projectes de temàtica LGTBI+, com ara *miGay*¹⁷ de l'artista Momo el 2017, no hem trobat cap artista visual que es dediqui de manera continuada a abordar aquests continguts.

Amb l'objectiu de conèixer mirades personals al voltant de les relacions arts visuals i LGTBI+, durant el mes de desembre de 2022 es van realitzar tres entrevistes semiestructurades a un comissari i a dos artistes visuals de la ciutat. Les tres converses van ser anònimes i es van buscar perfils que tinguessin relació de manera directa o indirecta amb relats LGTBI+.

Entrevista 1.

Perfil: Fotògraf, programador i comissari independent, professional. 40 anys

La primera persona entrevistada va ser un fotògraf i comissari independent que durant sis anys ha dirigit una galeria d'art contemporani a la ciutat molt enfocada a donar suport a artistes emergents. En les seves programacions sempre hi ha hagut presència LGTBI+.

En la seva opinió "en els darrers anys la visibilitat LGTBI ha anat creixent, amb exposicions a la desapareguda galeria TigoMigo d'artistes com Momo, Nicasio Torres o Mar Sáez o l'exposició col·lectiva *L'orgull entra a casa*"¹⁸.

Afirma que aquest és un tema cada cop més present en l'obra de molts artistes, tot i que no percep cap estratègia a la ciutat per donar visibilitat a les persones LGTBI+. En aquest sentit, opina que tampoc és important forçar la visibilitat, ja que aquesta necessitat ha de sorgir espontàniament i "des de dins".

L'entrevistat indica que "no hi ha un discurs LGTBI+ estructurat entre la comunitat artística local, algunes artistes l'han abordat, però de manera bastant puntual". Proposa generar un escenari en el qual els relats LGTBI+ estiguin més normalitzats i integrats a les programacions de la ciutat. Assegura que el Servei municipal LGTBI+ tampoc ha sabut aprofitar les oportunitats vinculades a donar visibilitat mitjançant les arts visuals, per aquest motiu opina que caldria començar a buscar col·laboració efectiva entre els serveis municipal ja que, des del seu punt de vista, això podria incentivar i incrementar la participació d'artistes.

Per últim apunta que "no es pot entendre LGTBI+ com una moda a la que cal ara donar prioritat, ja que no es pot oblidar altres col·lectius invisibilitzats, com per exemple les persones immigrants".¹⁹

¹⁶ El TNT. Festival d'Arts Vives i Nous Formats, creat al 2003, és un esdeveniment vinculat a les arts vives i la creació contemporània compromès amb els nous formats híbrids i amb els conflictes que generen temes com ara la sostenibilitat, l'ecologia, les desigualtats, el gènere, la diversitat o les noves tecnologies. Disponible a: <https://tnt.cat/>

¹⁷ Miró, A. [Annàis]. (2017). *Momo exposa a l'Estudi Tigomigo*. *Revista BonArt*.

¹⁸ Exposició realitzada el juny 2022 a la Casa Museu Alegre de Sagrera.

¹⁹ Com a programador, l'entrevistat, inclou sovint en els seus projectes propostes fotoperiòdístiques de denúncia social, que tracten el tema de la immigració relacionada amb la precarietat.

Entrevista 2.

Perfil: Artista visual, professional. 36 anys

El segon entrevistat també considera que a Terrassa no hi ha una representació visible del col·lectiu LGTBI+. Fa especial incidència en el fet que això està força relacionat amb el barri de la ciutat en el que viu l'artista. Explica que hi ha una "qüestió de barri", així com al centre de la ciutat la condició i visibilitat LGTBI+ està una mica més normalitzada, quan anem a la perifèria de Terrassa (als barris) no es troben ni representació ni referents. Els barris no són espais fàcils ni segurs per les persones LGTBI+, per exemple explica que a Ca n'Anglada, on hi ha una important presència de població musulmana, és molt difícil i, fins i tot arriscat, visibilitzar-se com a persona LGTBI+. Afirmar que existeixen a la ciutat polítiques de representació, però aquestes polítiques sovint no són assumibles en el dia a dia dels barris. No hi ha alternatives pensades per les perifèries.

Respecte a les pràctiques artístiques, tampoc no coneix ningú que desenvolupi un discurs enfocat a la diversitat sexual, afectiva i de gènere. Sí que coneix, no obstant això, algunes pràctiques artístiques que es podrien situar al voltant de codis Queer.

Considera que els i les artistes amb discurs LGTBI+ no es visibilitzen perquè "marxen de Terrassa per buscar entorns més segurs i amb més possibilitats de relacionar-se amb projectes semblants als seus, en algun cas no volen ser visibles o perquè tenen por l'estigmatització i ser encasellats en un únic relat".

Mostra dubtes al voltant de si un discurs exclusivament LGTBI+ pot aportar alguna cosa positiva, ja que aquests relats tan marcats poden generar una *classificació kitsch* o de pretesa alteritat. Considera que seria més adient normalitzar els relats LGTBI+ sense que fos quelcom que existeixi per separat de la resta de discursos. Una interrelació de tots els relats generaria dinàmiques més fluides que possibilitarien el coneixement i apropament de les persones a la diversitat.

L'entrevistat afirma que la visibilitat LGTBI+ s'ha de generar a partir de les mateixes persones: "la revolució s'ha de fer des de dins".

Entrevista 3.

Perfil: Fotògraf, emergent. 24 anys

Aquesta persona es dedica a la fotografia incorporant un discurs molt marcadament LGTBI+. Visibilitza la diversitat sexual, afectiva i de gènere a partir de fotografies que fa principalment a persones conegudes, en espais privats o en circuits LGTBI+ de Barcelona.

A Terrassa mai ha realitzat una exposició dels seus treballs fotogràfics, ja que manifesta "no sentir-se còmode ni segur". Motiu pel qual ha pres la decisió de mudar-se a Barcelona i desenvolupar allà la seva incipient carrera professional.

Coincideix amb els anteriors entrevistats amb la manca de visibilitat de les persones LGTBI+ a Terrassa, de fet no coneix cap artista local amb un treball al voltant d'aquesta temàtica. L'entrevistat tampoc ha mostrat tenir massa informació de les exposicions que s'han fet a la ciutat i que sí incorporaven aquest discurs. Tampoc té coneixement respecte a si els espais públics o associatius poden facilitar o visibilitzar els seus propis projectes.

Tornem a trobar en aquesta persona el sentiment d'incomoditat i d'inseguretat que li transmet la ciutat sobre la seva pròpia pràctica artística amb discurs LGTBI+, sobretot pel que fa als seus treballs de continguts més explícits. Creu que "seria molt necessari donar visibilitat a les persones LGTBI+, especialment a les persones trans i intersexuals", però afirma que Terrassa encara no ho ha normalitzat.

Es mostra convençut que una ciutat com Barcelona li possibilitarà connectar amb altres artistes i entorns creatius que li permetran avançar en la seva trajectòria professional, sense les limitacions, pors i incomoditats que sent que té a la seva ciutat d'origen.

6. Conclusions: Connectar art i LGTBI+, estratègies possibles.

Aquest treball d'anàlisi s'ha focalitzat en explorar l'encreuament entre les estratègies municipals en matèria LGTBI+, Igualtats de Gèneres i Arts Visuals i analitzar si garanteixen els Drets Culturals a la ciutat de Terrassa.

La garantia i defensa dels drets culturals són absolutament necessaris per a la consecució de societats pacífiques i les polítiques públiques tenen el deure de vetllar pel seu compliment. No obstant això, i malgrat els esforços que es fan per separat des dels programes municipals, no hem obtingut cap constància de l'existència de contextos a la ciutat que garanteixin la participació plena de les persones LGTBI+ o amb relats al voltant de la diversitat afectiva, sexual i de gènere. Per tant, i com a conclusió general considerem que les dues hipòtesis plantejades inicialment es confirmen. Per una banda, el programa municipal d'arts visuals no garanteix plenament els drets culturals en clau LGTBI+ a Terrassa, essent el tercer sector, especialment el segment jove (dissidències), qui genera les poques iniciatives i accions existents al respecte. I per l'altra, el programa d'arts visuals no articula estratègies planificades per donar suport i visibilitzar els discursos i les persones LGTBI+ de la ciutat. Dedicarem un últim apartat per parlar de l'eix art i educació.

Els factors que han propiciat aquesta situació són diversos. Per una banda, encara ens trobem en un context en el qual la "violència simbòlica" de Bourdieu encara sembla mantenir vigents esquemes de poder que defineixen quins són els rols socials i de gènere vàlids. Terrassa és una ciutat que ha apostat de manera forta per productes vinculats al patrimoni material històric i industrial, així com per seva cultura popular i tradicional, mostrant poca atenció vers les emergents indústries culturals i creatives i els nous llenguatges artístics.

Hem vist que amb la publicació de la Llei 11/2014 per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals es va produir a Catalunya un punt d'inflexió important, no obstant això, l'esmentada llei esdevenia força imprecisa en la regulació en l'àmbit de la cultura, fent referència de manera molt genèrica al deure de les administracions públiques d'incorporar activitats per a la no discriminació per raons d'orientació sexual, identitat de gènere o expressió de gènere, a l'adopció de mesures per a evitar els actes homofòbics, bifòbics o transfòbics en les programacions culturals i a garantir l'accés a bibliografia específica sobre temàtica LGTBI+.

Prenent com a marc de referència aquesta llei, l'Ajuntament de Terrassa elaborava el 2014 el Pacte DASIG, que evolucionà per convertir-se el 2022 en el Pla DASIG 22-25. Aquest pla

desenvolupa tres línies estratègiques que fan principalment referència a l'atenció i assistència a la diversitat, una mirada interseccional, educació 360, infància i adolescència. Les al·lusions a la cultura són molt poc concretes, parlant d'una manera genèrica d'incorporar a la programació cultural propostes que visibilitzin la diversitat sexual, afectiva i de gèneres, citant només dos projectes culturals de la ciutat (el Festival TNT i Terrassa City of Film) i referint-se en genèric al segell GAS²⁰.

Per tal d'obtenir les dades que ens permetin identificar les connexions entre LGTBI+ i les arts visuals a Terrassa, es va utilitzar una metodologia principalment qualitativa, tot i que s'han incorporat alguns elements de caràcter quantitatiu.

El primer document que hem elaborat ha estat un mapatge de l'ecosistema de les arts visuals a Terrassa, aquesta recerca ens ha mostrat una clara mancança d'espais expositius i la insuficiència de centres de creació que reuneixin les condicions mínimes per a la pràctica artística.

La Sala Muncunill, sala municipal, funciona fonamentalment com a espai d'exhibició i no està dotada ni de les infraestructures ni dels recursos que permetrien que funcionés com a fàbrica de creació. Aquesta carència institucional ha desencadenat l'aparició d'espais col·lectius independents, sovint autogestionats, que reclamen de l'administració pública un augment i una millor distribució dels recursos, parlem de Magneti Studio, l'Associació Xafa'T o la CCA El Corralito. La insuficiència d'equipaments artístics a la ciutat deixa pràcticament sense cobertura i precaritzada al sector de les arts visuals que, com hem vist als resultats de l'enquesta, té poca més opció que treballar principalment i de manera molt limitada al seu habitatge.

Són la CCA El Corralito i Magneti Studio els dos col·lectius que aglutinen la creativitat jove i emergent. Els equipaments de proximitat (centres cívics i casals de barri) no són percebuts com a recurs útil per al sector creatiu.

L'enquesta que es va llençar mitjançant Google Forms va comptar amb 38 participants. Es va dirigir principalment a persones vinculades a les arts i la creativitat, tot i que algunes d'elles no eren creadores. Els dos grups focals als quals es va fer arribar l'enquesta van ser les persones participants de la taula sectorial d'Arts Visuals²¹ i les vinculades a les arts que formessin part de la Taula del Pacte DASIG de Terrassa.

Per considerar que els resultats aconseguits són representatius hagués estat necessari disposar de més temps per expandir aquesta enquesta de manera més minuciosa, per tant, la limitació temporal ha incidit en un nombre de respostes que li atorguen un caràcter indicatiu.

No obstant això, hem obtingut força coincidències en algunes respostes que esdevenen molt interessants i a la vegada significatives.

Pel que fa a la participació cultural, hem vist que un alt percentatge de les persones creadores consideren que la seva pràctica artística no incideix de cap manera en la visibilització de les

²⁰ El segell GAS és una iniciativa de la Regidoria de Cultura per al mandat 2019-2023 per tal de vetllar perquè els projectes incorporin criteris de Gènere, Accessibilitat i Sostenibilitat.

²¹ La Taula d'Arts Visuals és una de les taules sectorials que integren el Consell Municipal de la Cultura i les Arts a Terrassa.

persones LGTBI+, de fet pocs artistes van afirmar que el seu treball els hi doni visibilitat de manera intencionada. Pel que fa als espais segurs per visibilitzar la diversitat sexual, afectiva i de gèneres, queda bastant clar que els que més es perceben com a tals són els locals d'entitats. Aquesta dada, creuada amb l'existència dels dos col·lectius joves que hem esmentat abans i que disposen d'espais per a la creació ens podria indicar que, ara per ara, aquests serien els llocs ideals per desenvolupar projectes artístics al voltant de les persones LGTBI+.

L'apartat de necessitats culturals ens mostrat que les persones participants no identifiquen de manera clara ni els espais ni les programacions que hi ha a la ciutat al voltant de les arts, això també s'ha produït amb les entrevistes. Tot indica que el programa municipal d'arts visuals no ha sabut explicar ni donar a conèixer a la ciutadania el seu projecte de difusió i suport, situació que provoca una clara desorientació entre les persones, sobretot les més joves, que cerquen recursos per la seva pràctica artística. Seria necessari reformular les estratègies de difusió i comunicació.

La dada més important la trobem en el bloc referit a la valoració de les arts. Tot i que veiem una àmplia majoria de respostes que consideren que les arts són un instrument per a millorar la convivència i per expressar i entendre punts de vista dissidents, només un 2% va considerar que les persones LGTBI+ són visibles a les programacions artístiques de la ciutat. En aquest bloc també va aparèixer una dada significativa, la mancança de referents LGTBI+ a les arts visuals en la ciutat.

Analitzant el programa municipal Terrassa Arts Visuals hem detectat que no mostra un interès especial en visibilitzar relats al voltant de la diversitat afectiva, sexual i de gènere. Tampoc hem trobat accions programades vinculades a la DASIG²².

Tot i que sí que hem vist que la ciutat ha viscut moments en què les dissidències han tingut certa notorietat, aquestes programacions (com La Primavera Eròtica o La Descomunat) han desaparegut, sense ser substituïdes per altres, sent el Festival TNT l'única proposta cultural de caràcter professional vigent que aporta una mirada a la diversitat, tot i que des de la perspectiva de les arts vives i els nous formats. Recomanem, doncs, la necessitat urgent de crear nous espais i plataformes per a la visibilització LGTBI+ des de les arts visuals.

Les entrevistes també han aportat dades rellevants, les tres persones que han participat coincideixen en indicar que no tenen coneixement de l'existència d'una estratègia en la relació entre art i LGTBI+, ni entre els programes municipals, ni entre els mateixos artistes. La manca de referents i la inexistència de comunitat artística LGTB+ ha propiciat la invisibilització dels relats dissidents, configurant la ciutat com a espai hostil, especialment els barris més perifèrics.

Seria recomanable, doncs, que des del programa municipal s'articulés l'escenari propici per a la seva incorporació dintre de la comunitat artística existent. Una estratègia possible podria ser a través de la creació d'un projecte d'Arxiu DASIG com a mecanisme per crear genealogies que visibilitzarien i donarien valor polític, cultural i simbòlic a les dissidències.

²² Diversitat afectiva, sexual i de gèneres.

També hem considerat oportú suggerir la creació d'una nova taula tècnica de seguiment per enfortir les relacions entre arts visuals i LGTBI+ i generar noves dinàmiques que propiciïn la seva visibilitat.

Considerem que per engegar totes aquestes iniciatives seria aconsellable disposar d'una dotació pressupostària específica.

6.1 Eix Art, LGTBI+, educació i investigació

Hem volgut dedicar un apartat especial a les relacions entre art, educació i investigació per fer valdre tot el que podria aportar la creació d'un programa educatiu més ampli i amb un enfocament holístic.

Les polítiques han de considerar l'educació formal i la no formal, incloure oportunitats d'aprenentatge permanent de totes les persones i promoure l'intercanvi i les connexions necessàries entre els coneixements oficials i les pràctiques artístiques no institucionals.

Per construir ciutats més tolerants i inclusives, és fonamental l'encreuament entre les estratègies culturals i les educatives, crear plataformes i xarxes locals que reuneixin els agents públics, cívics i privats en l'àmbit de la cultura i les arts, l'educació i la formació permanent.

L'art esdevé una disciplina amb un especial potencial educatiu. Les pràctiques artístiques contemporànies tenen un gran potencial per a desenvolupar el pensament crític i generar processos transformatius.

El programa municipal Terrassa Arts Visuals ha focalitzat majoritàriament les seves intervencions educatives en les visites a les seves exposicions, les quals s'adrecen principalment a centres d'ensenyament de primària i secundària. També i de manera esporàdica, hem observat la realització de visites guiades obertes i adreçades a persones amb discapacitat. No obstant això, creiem que seria positiu explorar i incorporar noves relacions entre art i educació.

Un model molt inspirador és el Programa Educatiu del CA2M²³, que planteja una línia de treball que té per objectiu investigar pràctiques educatives en relació amb propostes artístiques que caminen cap a la superació dels valors exclusivament òptics de l'art, a fi de propiciar altres relacions i connexions entre les obres, els discursos i les persones.

Els programes del MACBA²⁴ també han estat i són un referent pel que fa a la connexió entre art, educació i investigació. El seu programa educatiu, amb la voluntat de trencar amb els discursos i relats «normalitzats» inclou no només visites, sinó també tallers, cursos, seminaris i grups de treball. L'Arxiu, Centre de Documentació, Residències i Ràdio Web MACBA són projectes molt

²³ El CA2M, Museo Centro de Arte Dos de Mayo és el museu d'art contemporani de la Comunitat de Madrid. Situat a Móstoles, els seus programes tenen una molt forta implicació amb el territori.
<https://ca2m.org/>

²⁴ El MACBA, Museu d'Art Contemporani de Barcelona, és un equipament museístic enfocat en la recerca, la generació de coneixement i la difusió de l'art i la cultura contemporània.
<https://www.macba.cat/ca>

interessants, però volem destacar especialment el Programa d'Estudis Independents (PEI) un dispositiu d'aprenentatge per activar el pensament crític.

És evident que els recursos de què disposa el departament d'Arts Visuals de Terrassa no s'apropen als dels equipaments anteriorment esmentats, però en tot cas, ens interessa posar de manifest aquestes mirades més àmplies que busquen trencar amb els discursos socialment imposats i dominants. Aquesta mirada és la que creiem que seria convenient incorporar al programa educatiu de Terrassa Arts Visuals.

7. Bibliografia

Ajuntament de Terrassa. Agenda Urbana Terrassa 2030 i el seu Pla d'Acció. [en línia] [data de consulta 22 de novembre de 2022].

Ajuntament de Terrassa. (2019). Programa de Govern per al Mandat 2019-2023. [en línia] [data de consulta 6 de maig de 2022].

Ajuntament de Terrassa. (2019). Reglament Municipal per a la Igualtat de Gèneres del Ajuntament de Terrassa. [en línia] [data de consulta 29 d'octubre de 2022].

Ajuntament de Terrassa. (2021). Pla DASIG 2022-2025. [en línia] [data de consulta 29 d'octubre de 2022].

Bourdieu, P. [Pierre]. (1997). *Razones prácticas. Sobre la teoría de la acción*. Ed. Anagrama (Barcelona).

Border, L. [Lillith]. (2017). Lillith: Gestión del cuerpo y la identidad de género o el artivismo trans como gestión cultural. 2º Congreso Latinoamericano de Gestión Cultural, 2017, Colombia. [data de consulta 29 de noviembre de 2022].

CERC. (2020). La Defensa dels Drets Culturals: els ODS i l'Agenda 21 de la Cultura. Blog Interacció. [en línia] [data de consulta 26 de desembre de 2022].

CGLU i Ajuntament de Roma. (2020). La carta de Roma 2020. [en línia] [data de consulta 29 de novembre de 2022].

CGLU. (2021). Declaración de Izmir- La Cultura define el futuro de la humanidad. Cumbre mundial de Líderes Locales y Regionales - Congreso Mundial de CGLU. Izmir.

CGLU. (2010). La cultura es el cuarto pilar del desarrollo sostenible. Cumbre Mundial de Líderes Locales y Regionales - Congreso Mundial de CGLU. Ciudad de México.

El Corralito CCA (2022). El Corralito CCA. [en línia] [data de consulta 26 de desembre de 2022].

Foucault, M. [Michel]. (2005). *Historia de la sexualidad, vol.1, La voluntad de saber*. Madrid: Siglo XXI.

Foucault, M. [Michel]. (2006). *Historia de la sexualidad, vol 2, El uso de los placeres*. Madrid: Siglo XXI.

Foucault, M. [Michel]. (2005). *Historia de la sexualidad, vol 3. El cuidado de sí*. Madrid: Siglo XXI.

Franco Peña, Y. [Yolanda]. (2019). Archivo lesbofeminista. IV Congreso Internacional de Investigación En Artes Visuales. ANIAV 2019 Imagen [N] Visible. [data de consulta 28 de noviembre de 2022].

Generalitat de Catalunya. Llei 11/2014, del 10 d'octubre, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgèneres i intersexuals i per a eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia. DOGC, Núm. 6730 – 17 d'octubre del 2014

Grup de Friburg (2007). Declaració de Friburg. Institut interdisciplinari sobre l'Ètica i els Drets Humans (IIEDH) de la Universitat de Friburg (Suïssa). [data de consulta 28 de novembre de 2022].

Grup de Yogyakarta. (2006). Los Principios de Yogyakarta. [en línia] [data de consulta 28 d'octubre de 2022].

Kiku Mistu. (2022). Kiku Mistu. [en línia] [data de consulta 09 de gener de 2023].

Magneti Studiio (2017). Magneti Studio. [en línia] [data de consulta 26 de desembre de 2022].

Marchante Hueso, A. [Ana]. (2016). Transbutch. Luchas fronterizas de género entre el arte y la política. Universitat de Barcelona. [en línia] [data de consulta: 29 de novembre de 2022].

Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea y Cooperación. (2022). Acción exterior y derechos de las personas LGTBI. [en línia] [consulta: 29 de novembre de 2022].

ONU. (1948). Declaración Universal de los Derechos Humanos. París.

Preciado, P. B. [Paul B.]. (2002). Manifiesto contra-sexual. Prácticas subversivas de identidad sexual. Ed. Anagrama (Madrid).

Preciado, P. B. [Paul B.], Halberstan, J. [Judith] i Bourcier, M. H. [Marie Hélène]. (2003). Retóricas de Género. Políticas de identidad, performance, performatividad y prótesis. Seminari UNIA (Universidad Internacional de Andalucía). [data de consulta 28 de novembre de 2022].

Senra Berja, A.C. [Andrés Claudio]. (2021). Videoart, feminismes i artivismes LGTBI. [recurs d'aprenentatge]. Fundació Universitat Oberta de Catalunya (FUOC).

Senra Berja, A. C. [Andrés Claudio]. (2015). 20 retratos de activistas queer de la Radical Gai, LSD y RQTR en el Madrid de los años noventa. [en línia] Disponible a <https://vimeo.com/420629656>

TNT (2022). Terrassa Noves Tendències. [en línia] [data de consulta: 05 de gener de 2023]

UNESCO. (2005). La Convención de 2005 sobre la Protección y la Promoción de la Diversidad de las Expresiones Culturales. París.

UNESCO. (1948). Declaración Universal de los Derechos Humanos. París. UNESCO.

Villarroya, A. [Anna], i Casals-Balaguer, M. [Marta]. (2022). Cultura i perspectiva de gènere a la ciutat de Barcelona. Debats. Revista De Cultura, Poder I Societat, 136(2), pàg. 77–94. [data de consulta 22 de novembre de 2022].

Xafat (2022). Xafat. Associació fotogràfica de Terrassa. [en línia] [data de consulta 26 de desembre de 2022].

8. Annex

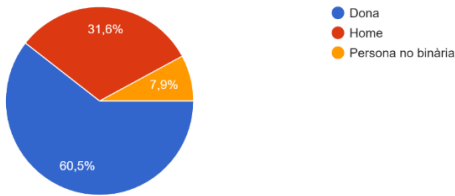
Enquesta LGTBI+ i Arts Visuals a Terrassa

Data de l'enquesta: desembre 2022

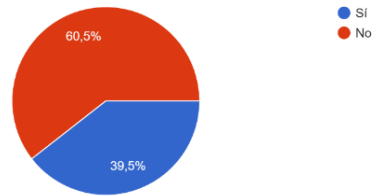
Participants: 38 persones

BLOC 1: DADES ESTADÍSTIQUES

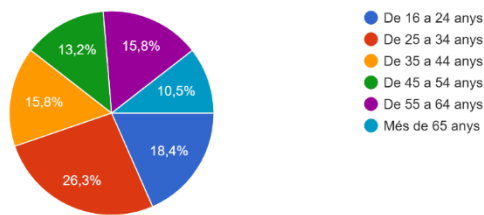
Identitat de gènere
38 respuestas

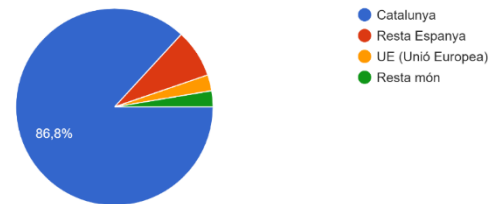
Ets una persona LGTBI+?
38 respuestas

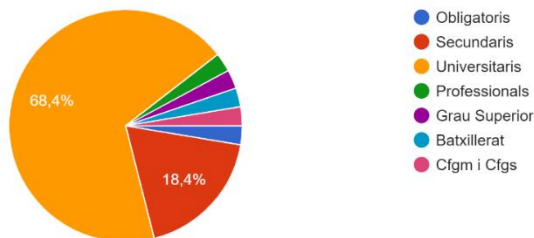
Edat
38 respuestas

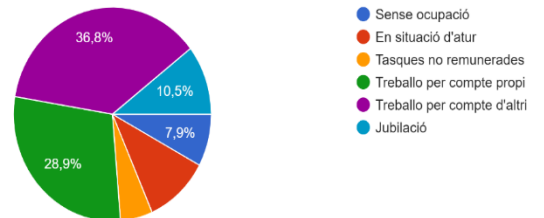
Origen
38 respuestas

Nivell d'estudis
38 respuestas

Situació laboral
38 respuestas

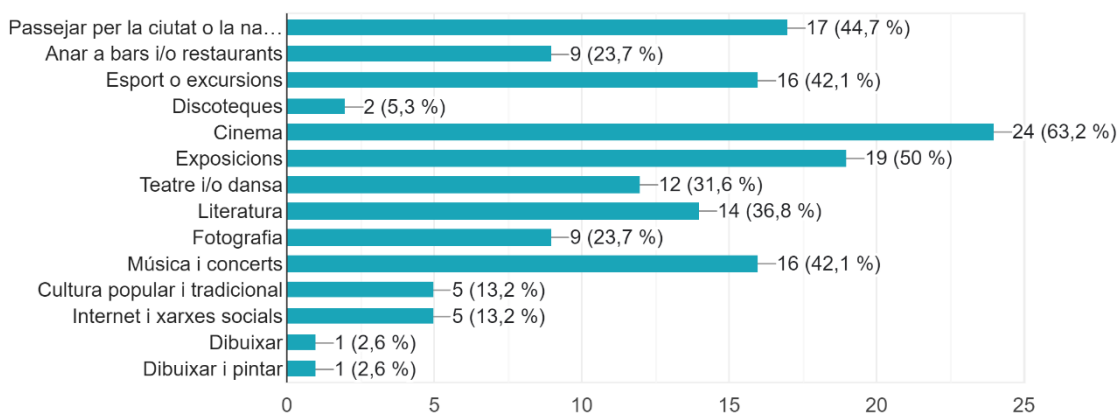

Font: Elaboració pròpia

BLOC 2: PARTICIPACIÓ CULTURAL

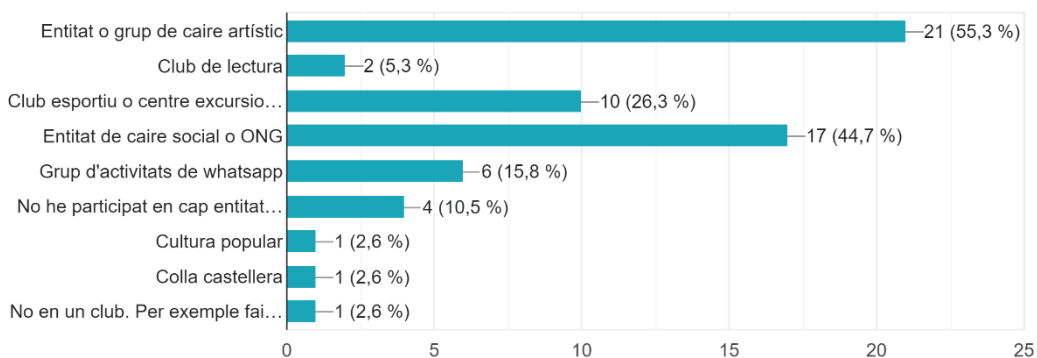
Marca tres activitats que t'agrada fer en el teu temps lliure.

38 respuestas

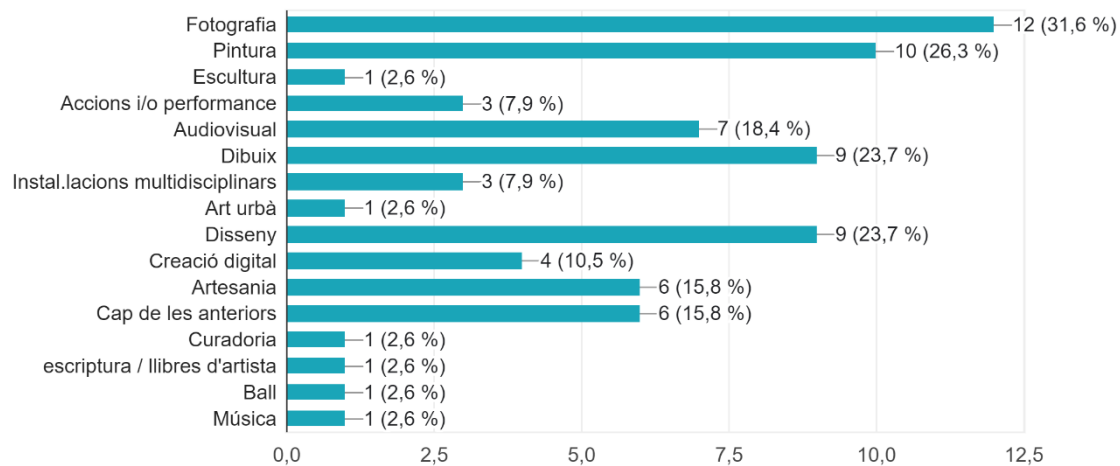
Has participat en el darrer any en:

38 respuestas

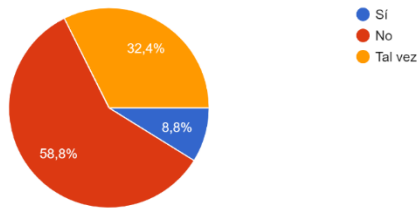

Practiques alguna activitat artística de manera continuada?

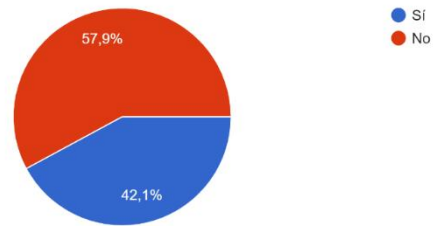
38 respuestas

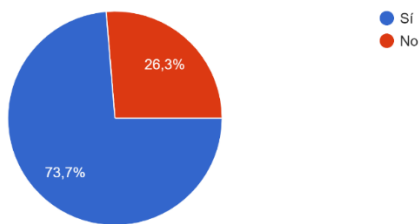
Consideres que la teva pràctica artística visibilitza les persones LGTBI+?
34 respuestas

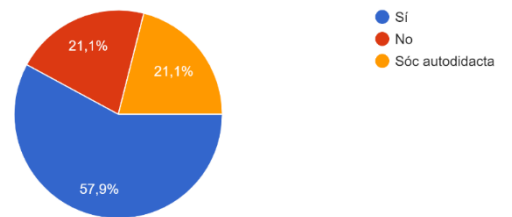
Et dediques professionalment a l'art?
38 respuestas

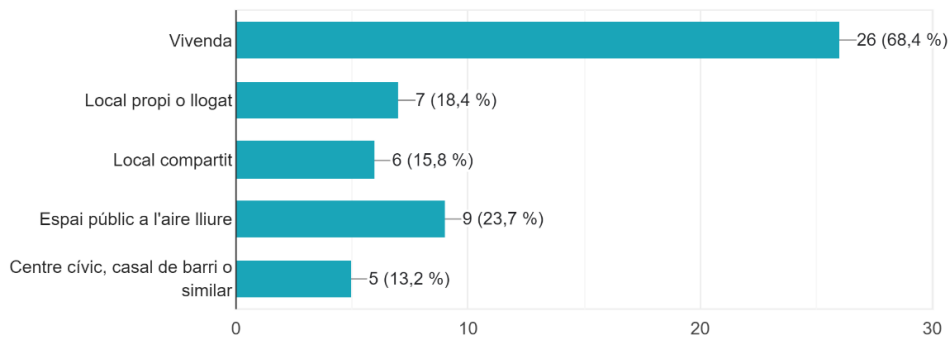
T'agradaria dedicar-te professionalment a l'art?
38 respuestas

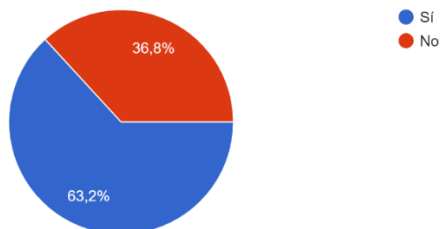
Tens formació reglada en algun àmbit artístic?
38 respuestas

Quan et dediques a la pràctica artística, quin tipus d'espai fas servir?
38 respuestas

Alguna vegada has fet alguna exposició del teu treball?
38 respuestas

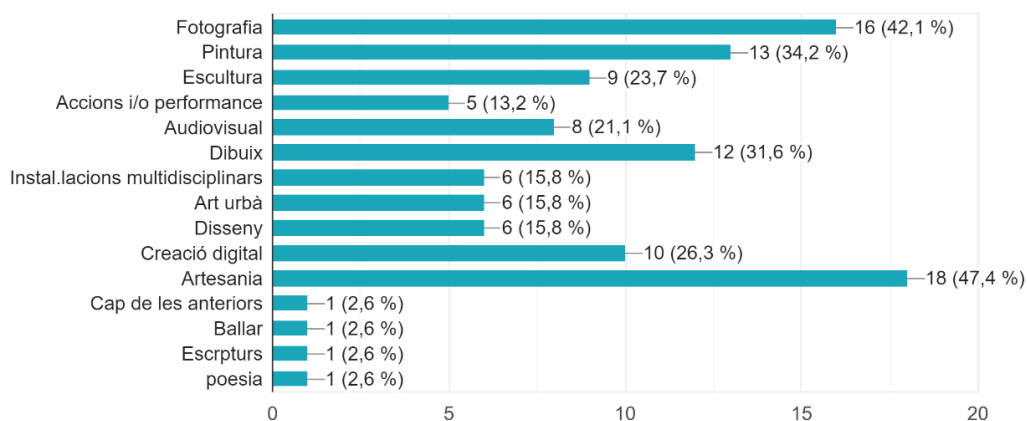

Font: Elaboració pròpia

BLOC 3: NECESSITATS CULTURALS

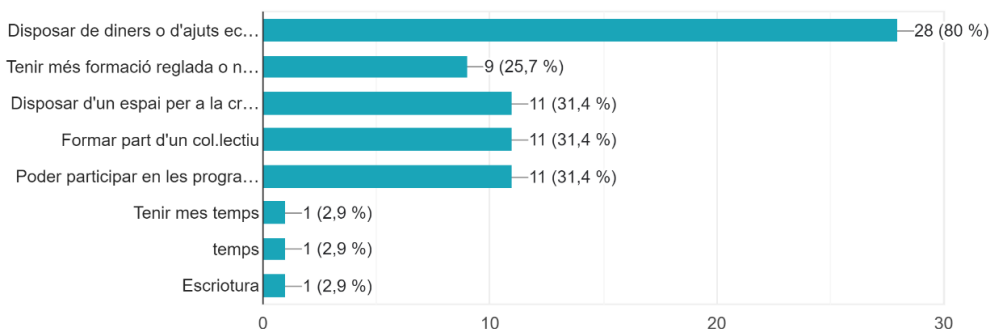
T'agradaria poder dedicar més temps a alguna d'aquestes activitats?

38 respuestas

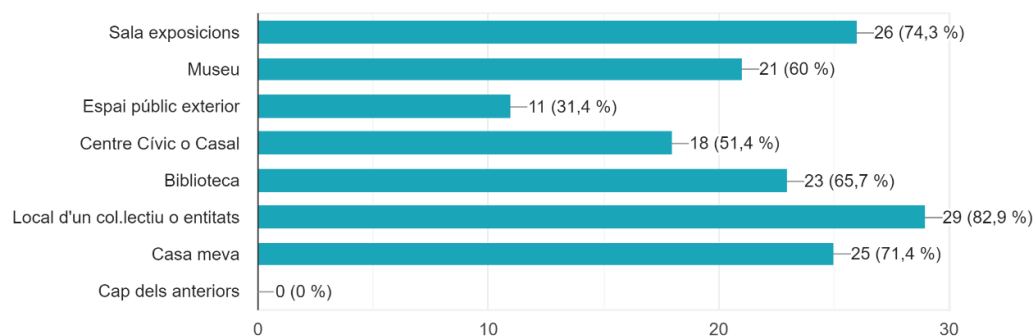
Què determinaria que et dediquessis de manera continuada a la pràctica artística?

35 respuestas

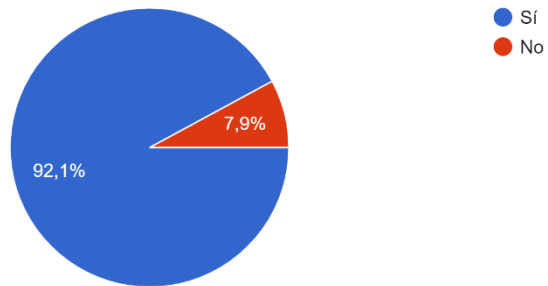
Quins espais de la llista consideres segurs i còmodes des del punt de vista LGTBI+?

35 respuestas

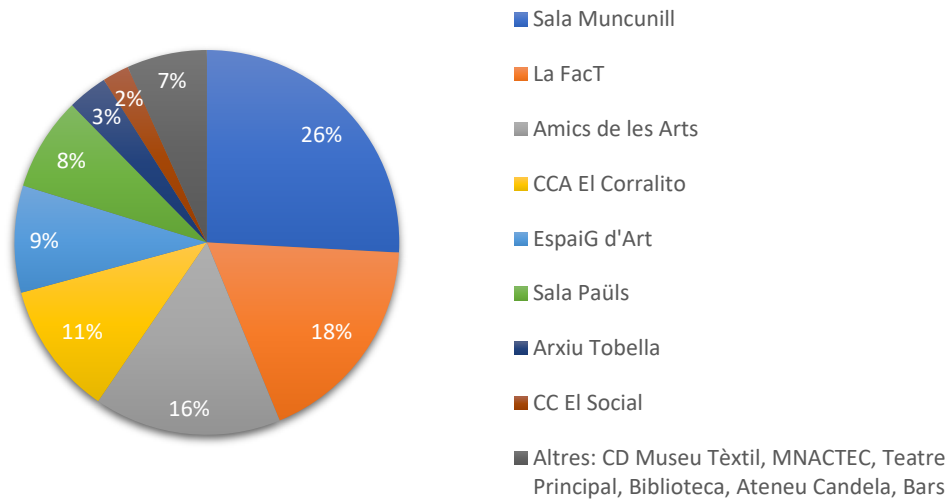
Coneixes algun espai a Terrassa per anar a veure una exposició?

38 respuestas

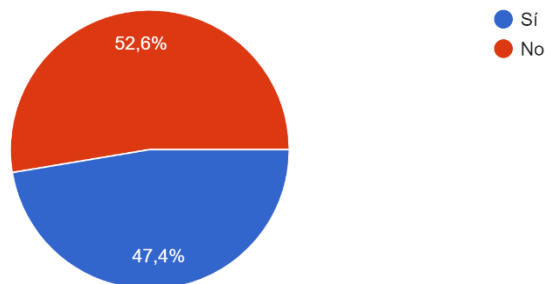
Coneixement espais exhibició

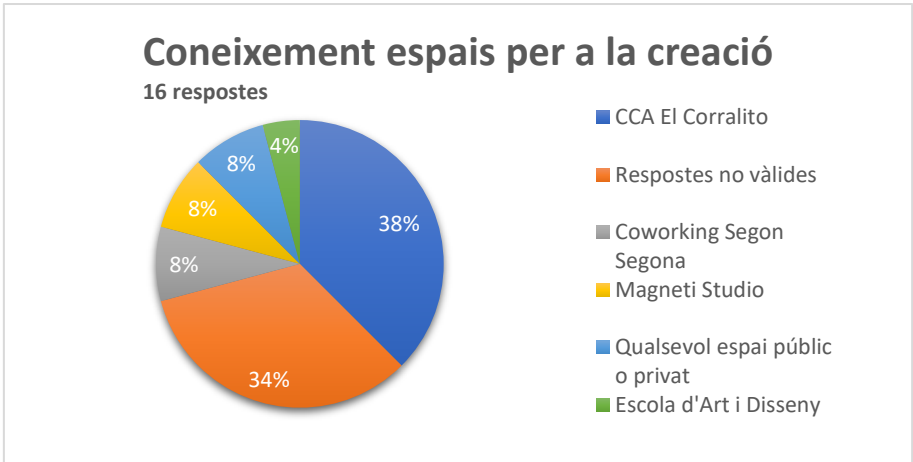
32 respostes

Coneixes algun espai a Terrassa per a desenvolupar la teva pràctica artística?

38 respuestas

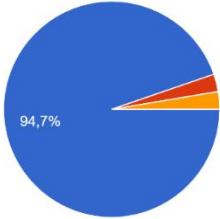

Font: Elaboració pròpia

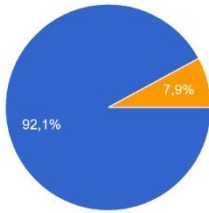
BLOC 4: VALORACIÓ DE LES ARTS

Les arts són importants per les persones?
38 respuestas

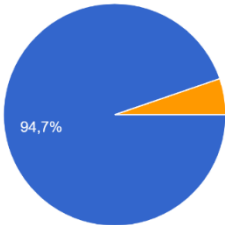
● Sí
● No
● No ho sé

Les arts milloren la convivència de les societats?
38 respuestas

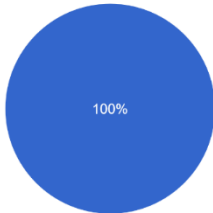
● Sí
● No
● No ho sé

Les arts són importants per visibilitzar les persones LGTBI+?
38 respuestas

● Sí
● No
● No ho sé

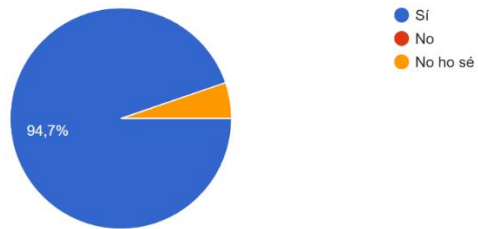
A través de l'art es pot expressar un punt de vista diferent o dissident?
38 respuestas

● Sí
● No
● No ho sé

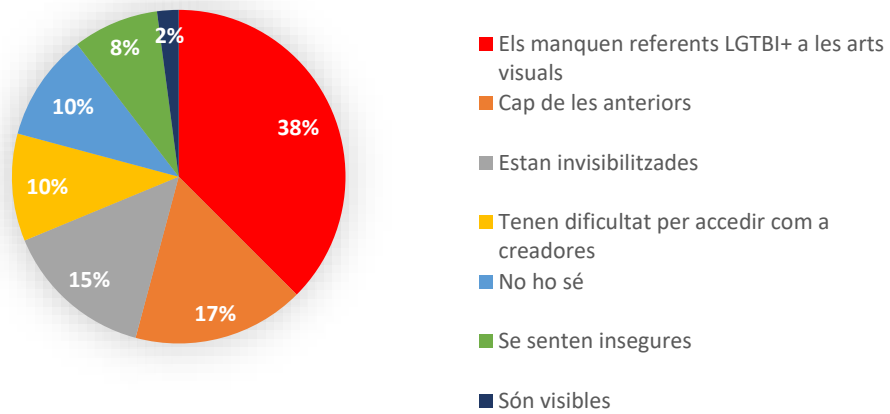
A través de l'art he pogut entendre un punt de vista diferent i dissident?

38 respuestas

Relació de les persones LGTBI+ respecte a les programacions artístiques en Terrassa

37 respostes

Font: Elaboració pròpia